

Rasa Baločkaitė

Postmodernioji galios epistema ir jos raiška Lietuvos viešajame diskurse

Santrauka. Straipsnyje, remiantis poststruktūralistinėmis J.–F. Lyotard'o bei J. Baudrillard'o teorijomis, analizuojama diskursyvi galios raiška Lietuvoje; plėtojama Lietuvos visuomenės dvigubos modernizacijos koncepcija; nagrinėjamas dviejų modernybės modelių nuvertėjimas; aptariama moderniosios ženklų ir simbolių sistemos krizė Lietuvoje ir susiformavęs postmodernus viešasis diskursas, kurį apibūdina referentinio principo atsisakymas, nepasitikėjimas ženklų ir simbolių sistemomis bei simuliacinė retorika.

Įvadas

Šis straipsnis aptaria Lietuvos visuomenėje susiklosčiusius diskursyviuosius galios santykius, kurie apibendrinami suprantami kaip *politika*, tačiau juos apibūdina ne vien tradicinė institucinė politikos samprata, bet ir simbolinė galios santykių dimensija; galios santykių konstravimo ir išsaugojimo procese dalyvaujančios reikšmių struktūros, politinės bei socialinės elgsenos nuostatos.

Politika čia suprantama kaip simbolių diskursyviuosius galios santykių visuma, nagrinėjama remiantis J.–F. Lyotard'o (1993) ir J. Baudrillard'o (1998a; 1998b; 2002) postmoderniojo socialinio būvio koncepcijomis. Tekstų parinktys organizuojamos remiantis metodologinėmis M. Foucault (1998) diskurso tvarkos teorijos prielaidomis, parenkant ir analizuojant tekstus, kurie, nuvertėjant diskursyvioms perskyroms, apribojimams ir draudimams, laipsniškai pasirodo viešajame diskurse. Tokia politikos interpretacija bei metodologiniai analizės metodai suteikia naują pobūdį bei naujas erdves galios santykių interpretacijai.

Straipsnyje plėtojama Lietuvos dvigubos modernizacijos koncepcija ir nagrinėjamas dviejų – tautinio bei sovietinio – modernybės projektų nu-

vertėjimas; nagrinėjama moderniosios ženklų ir simbolių ekonomikos krizė Lietuvoje bei postmodernus galios režimas, kurį apibūdina nepasitikėjimas bet kuria metakalba bei diskursyviuosius galios santykių simuliacija.

Nepasitikėjimas ir simuliacija kaip postmodernybės episteminiai bruožai

Postmodernybė, kaip savarankiška kultūros *episteme* ir kaip teorinė doktrina, ėmė formuotis XX a. viduryje ir antroje jo pusėje. Atsiradusi kaip reakcija į moderniosios epochos racionalistinės pasaulėžiūros nesugebėjimą tradiciniais metodais ir kategorijomis apmąstyti naujai besiformuojančias socialines įtampas bei kritinius reiškinius, postmodernybė siekia kritiškai apmąstyti ir įvertinti Šviečiamosios epochos vertybes, socialinę modernybės projektą. Švietimo epochos idealų bei modernybės principų kritika reiškesi kontraversiškais teoriniais diskursais:

„Postmodernizmas yra šiuolaikinis judėjimas – stiprus ir madingas. Bandant daugiau pasakyti, anaipol ne visai aišku, kas tai per daiktas. Tiesą sakant, aiškumas apskritai nėra būdinga jo ypatybė. Postmodernizmas ne tik nelinkęs juo vadovautis, bet

kartais ir sąmoningai atmeta jį. Šiaip ar taip, niekur nesimato 39¹ postmodernizmo tikybos straipsnių arba postmodernistų manifesto, kur galėtum pasitikrinti, ar teisingai suvokei jo idėjas“ (Gellner 1993; 41).

Šiame straipsnyje remiamasi J.–F. Lyotard'o (1993) bei J. Baudrillard'o (2002) postmoderniojo būvio interpretacijomis. Šias teorijas vienija kritinis požiūris į tradicinę galios sampratą; pastangos atskleisti, kaip galia yra konstruojama ir legitimuojama.

Pasak J.–F. Lyotard'o, nuo XIX a. pabaigos pasikeitė mokslo, literatūros ir kitų menų žaidimo taisyklės. Žlugus Šviečiamosio laikotarpio arba, pasak J. Habermas, (1991), modernybės projektui, Vakarų civilizacija ėmė semtis įkvėpimo iš daugelio skirtingų šaltinių. „Naratyvinė funkcija praranda savo funktyvus, savo didžiuosius herojus, didžiuosius pavojus, didžiąsias keliones ir didįjį tikslą. Jinai išsisklaido naratyvinių, o kartu ir denotatyvinių, preskriptyvinių, deskriptyvinių, etc. kalbinių elementų spiečiuose, kurių kiekvienas perteikia *sui generis* pragmatines vertes“ (Lyotard 1993; 7).

Lyotard'o teigimu, modernybės krizę lėmė *metanaratyvinio legitimacinio aparato* susidėvėjimas. Žlugus Šviečiamosios epochos metanaracijai apie racionaliojo pažinimo sąlygotą linijinį progresą, galimą objektyvių, universalių grožio, gėrio, tiesos sąvokų apibrėžiamą, bei galimą tobulą socialinę tvarką, atsisakoma pretenzijų į objektyvuotas universalias tiesas, o socialinei tikrovei įvertinti nebelieka aiškių, iš anksto duotų, griežtai apibrėžtų kriterijų.

„Kalbant paprastai, „postmoderniu“ laikytinas nepasitikėjimas (*incredulity*) metanaratyvais – teigia Lyotard'as. – Vientisą modernybės metanaratyvą pakeičia atskiri pavieniai ir prieštaringi kultūros fragmentai“ (Lyotard 1993; 7).

Tačiau Lyotard'as neteigia, kad žmonės „<...> liovėsi tikėję meta istorijomis, jis greičiau nori pasakyti, kad tokios istorijos nebefunkcionuoja taip gerai, kaip anksčiau. Iš dalies dėl to, kad

šių istorijų yra pernelyg daug, ir mes žinome jas visas. Jis (J.–F. Lyotard'as) ima žymųjį Jeitso teiginį „Nebėra traukos centro“ (*The Center Can Not Hold*) ir žengia dar toliau: jis teigia, kad yra daugybė centrų ir nė vienas iš jų nėra dominuojantis kultūrinės traukos centras. Vietoj to, prieš mūsų atkis atsiveria daugybė besikeičiančių, įvairių ir prieštaringų istorijų fragmentų“ (Anderson 1995; 4).

J. Baudrillard'as, kaip esminę postmodernybės sąlygą, įvardija simuliaciją. Kai menanaracijos, didieji kultūros pasakojimai, nebefunkcionuoja taip gerai, kaip anksčiau, skirtingi darosi diskursyviniai fragmentai, skirtingi socialinės tikrovės konstravimo, jos išaiškinimo ir interpretavimo konceptualiniai veiksniai. „Gausėja kilmės mitų ir realybės ženklų perteklius. <...> Patrakusi tikrovės ir referentiškumo gamyba, lygiagreti materialiosios gamybos patrakimui ir kartu ją lenkianti: tokia simuliacija iškyla mus dominančioje studijoje – tikrovės, neotikrovės ir hipertikrovės strategija <...>“ (Baudrillard 2002; 13).

Esamų ir galimų interpretacijų įvairovė yra begalinė, nes įvykiai „<...> prisitaiko prie fantastiškiausių hipotezių, kaip natūralios rūšys ir virusai prisitaiko prie pačios priešišiausios aplinkos. Jie turi išskirtinį mimikrijos sugebėjimą: nebe teorijos prisitaiko prie įvykių, o priešingai“ (Baudrillard 1998b; 56). Tikrovė darosi nebesvarbi, o faktai niekingi. „Galima įsivaizduoti tokią kultūrą, kur kiekvienas nejučiom pradeda kvatoti, kai jam sakoma „Tai tiesa“, „Tai tikrovė“ (Baudrillard 1998b; 54).

Postmoderniame pasaulyje jau ne realūs faktai įtakoja interpretacijas, bet interpretacijos daro poveikį tikrovei. Realūs įvykiai ir objektai yra anonimiški ir neintencionalūs, jie pasyviai, nuolankiai ir kantriai pasiduoda bet kokioms interpretacijoms. Tikrovė, pasak J. Baudrillard'o, tenori vieno – „<...> paklusti bet kokioms hipotezėms. Ir ji patvirtina visas hipotezes. <...> Pasmerkite tikrovę <...> žiauriausiems kankinimams, nešvankiausioms provokacijoms, para-

¹ Aliuzija į 39 straipsnius, kurie sudaro anglikonų tikybos pagrindą.

doksaliausioms insinuacijoms. Ji viską priims su tuo pačiu nesilpnėjančiu vergiškumu. Tikrovė yra kalė“ (Baudrillard 1998b; 1).

Kuriami fragmentiniai, fantasmagoriški, svaiginantys, iliuziniai diskursai, įvairiausios interpretacinės teorijos, savireferentinės simboliinės konstrukcijos; atsakius bet kokių pretenzijų į referentiškumą, jau nebe reprezentuojama, o simuliuojama realybė; „<...> simuliacija yra priešinga reprezentacijai. Pastaroji teigia ženklą ir tikrovės lygiavertiškumą (tai pamatinė aksioma, net jeigu šis lygiavertiškumas yra utopija). Simuliacija, priešingai, laiko lygiavertiškumo principą utopija, radikaliai neigia ženklą kaip vertę, žvelgia į ženklą kaip į reversiją ir įžvelgia jame mirties nuosprendį bet kokiai referencijai“ (Baudrillard 2002; 12).

Kultūroje, kurios esmė yra simuliacija, nusitrina perskyros tarp išmonės ir tikrovės, tarp fantazijos ir realybės. Čia „<...> susiduriame su politine parodijos, hipersimuliacijos arba agresyvos simuliacijos problema. Simuliacija yra daug pavojingesnė, nes visuomet leidžia daryti prielaidą, kad ne tik tai, ką ji simuliuoja, bet ir pati tvarka ir įstatymas galbūt tėra simuliacija“ (Baudrillard 2002; 29).

Jei paprastas nusikaltimas kėsina tik į tikroviškumo padalijimą, tai simuliacija kėsina į patį tikroviškumo principą. Simuliuojama galia leidžia įtarti, kad ir pati galia yra tik simuliacija. Kultūra, kurios pagrindas yra simuliacija, tampa atspari ir nihilistiška. „Būtų visai nieko būti nihilistu, jeigu dar būtų likę nors kiek radikalumo – ir būtų visai nieko būti teroristu, jei mirtis (taip pat ir teroristo) dar turėtų prasmės <...>, tačiau būtent šia prasme niekas neišsprendžia. Nes aktyviam radikalumo nihilizmui sistema priešpriešina savąjį, neutralizacijos nihilizmą. Sistema taip pat yra nihilistiška, nes ji gali viską, net ir tuos, kas ją neigia, grąžinti atgal į indiferenciją“ (Baudrillard 2002; 186).

Pasak J. Baudrillard'o, postmodernioji kultūra patenka akligatvin. „Prasmei nebelieka vilties. Ir, be abejonės, tai gerai: juk prasmė mirtiną. Tačiau tai, kam ji efemeriškai viešpatavo, ką

ji manė likdavusi įtvirtindama Šviečiamojo amžiaus viešpatiją, t.y. regimybės, – jos yra nemirtingos, nepažeidžiamos, neįkandamos nei prasmės, nei neprasmės nihilizmui. Štai čia ir prasideda gundymas“ (Baudrillard 2002; 187).

J. Baudrillard'o teorijoje postmodernią būti apibendrintai iliustruoja Disneylandas: „Disneylandas yra idealus komplikuotos *simulacrum* tvarkos modelis. Iš pradžių iliuzijų ir fantazijų įvardijamas žaismas: plėšikai, pionieriai, *the future world* ir t.t. Šis imaginacinis pasaulis neblogai funkcionuoja. Tačiau masės, be abejo, daugiausia patraukia socialinis mikrokosmas, galimybė patirti į religinę ekstazę panašų malonumą, pamatyti puikiai surežisuotą miniatiūrinę Ameriką su savo pačių vargais ir džiaugsmiais“ (Baudrillard 2002; 19).

Nuvertėjus modernybės metanaracijai apie racionalaus pažinimo sąlygotą linijinį progresą bei galimus objektyvius universalius grožio, gėrio ir tiesos kriterijus, nebelieka vieningos meta-kalbos, ženklų ir simbolių sistemos įtariai peržiūrimos, suabejojus galimu jų objektyvumu ir universalumu, galiausiai atsiskaido paties referencijos principo ir tuomet prasideda simuliacija – turimi simboliniai ištekliai nevaržomai eksploatuojami kuriant įvairiausias socialinės tikrovės interpretacijas, kurioms jau nėra keliami jokie referentiškumo reikalavimai.

Modernybės sklaida Lietuvoje: dvigubos modernizacijos patirtis

Modernizacijos procesai Lietuvoje buvo ne-nuoseklūs ir sudėtingi. Pasak V. Kavolio (1991), modernizacijos pradžia Lietuvoje tradiciškai laikoma XIX a. pabaiga. Nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje vyko nuoseklūs modernizacijos procesai – urbanizacija, modernios pramonės plėtra ir kt.

D. Kuolys (2003), V. Radžvilas (1998), E. Gudavičius (žr. diskusiją „Išliksime būdami atviri pasaulio kultūrai“ 1997; 5) ir kiti autoriai teigia, jog antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lietuvoje jau baigė formotis moderni vakarietiška visuomenė.

Laipsniški modernizacijos procesai buvo nutraukti sovietinės okupacijos. Socialistinio režimo metu prasidėjusi prievartinė paspartinta modernizacija įgavo katastrofiškus tempus ir kryptis. Sovietinei sistemai būdingi iš esmės tie patys modernizacijos ženklai: urbanizacija, industrializacija, masinis švietimas, biurokratizacija; mokslinė pasaulėžiūra, racionalumo dvasia, progresyvizmo nuostatos; *sovietizacija, kaip ir modernybė, pasitelkia iš esmės tą pačią Švietimo epochos retoriką*. Dauguma autorių sovietinę sistemą vertina kaip atskirą, specifinę modernizacijos atvejį, tam tikrą sociologinę modernizacijos laboratoriją:

„Modernybė – tai lėtas žingsniavimas kalėjimo link. Jai niekada nepavyko atsидurti ten (nors kai kuriose vietose, kaip Stalino Rusija, Hitlerio Vokietija ar Mao Kinija, jai pasisėkė prie to priartėti), tačiau taip atsitiko tikrai ne dėl pastangų stygiaus“ (Bauman 1998; xvii); „Sovietinė sistema, lyginant su kapitalistiniais XX a. Vakarais, buvo gana anachronistinis, bet vis dėlto modernios visuomenės atvejis“ (Leonavičius, Keturakis 2002; 43); „<...> penkiasdešimt metų buvome dalimi politinės sistemos, kuri traktuojama kaip paskutinis Modernybės bastionas“ (Jokubaitis 1994; 40); „Totalitarinis marksizmas suprastinas ne kaip modernizacijos varžymo, bet, atvirkščiai, kaip smarkaus jos greitinimo padarinys“ (Šaulauskas 1998; 5); „Modernizacijos kaliausei – komunizmui – suirus <...>“ (Kavolis 1995; 36).

Tautinio Atgimimo, 1990 m. atnešusio Lietuvai antrąją Nepriklausomybę, metu, kolektyvinė vaizduotė hiperbolizavo Šviečiamojo laikotarpio ideologines paradigmas, tautinę bendriją mobilizuojančias modernistines pažangos, geresnio gyvenimo, nepriklausomos valstybės, galutinio istorinio teisingumo vizijas. Tautinio Atgimimo laikotarpiui būdinga švietėjiška visuomenės vizija apie tobulą nepriklausomą tautinę valstybę, modernistinės progresyvizmo, pozityvizmo, evoliucionizmo nuostatos. 1990 metų vasarį laiške „Literatūrai ir menui“ D. Grigonytė–Mackevičienė rašo:

„Lietuva tokia maža, o mūsų tiek nedaug, tad dirbkim visi kartu, neskaičiuodami, kas pirmas, kas paskutinis. Raukim kerpes, kuopkim šiukšles iš dvasios užkaborių – pirmiausia savo, paskui draugo, ar-

timo, nepažįstamo. Visi kaip vienas“ (Grigonytė–Mackevičienė 1990; 4).

R. Janonytė, apibendrindama to meto viešajame diskurse dominuojančias nuostatas, teigia:

„<...> Esame apnikti švietėjiškų progresistinių modernizavimosi svajonių: kuriam išpūdingas visuotines ekonominių ir socialinių reformų programas, lenkiamės technikos naujovėms, tikime mokslo galia ir pažanga, laukiame šviesios ateities, į kurią turėtume būti nuvesti būrio savų ir svetimų šviesuolių, trokštame integruotis į vakarietiškoją civilizaciją“ (Janonytė 1991; 2).

Tiek klasikinė vakarietiškoji, tiek sovietinė modernybė pasitelkia tą pačią imperatyvią, abejonių nepaliekančią progresyvistinę Švietimo epochos retoriką – tikėjimą mokslo galia, tobulo žmogaus ir pasaulio lūkesčius, galimus universalius gėrio, grožio ir tiesos kriterijus ir kt. „Atrodo, kad šiose šalyse komunizmo epocha sukompromitavo ne pačią ideologiją <...>, o tik senąsias ženklų sistemas – senuosius magiškus užkeikimus, politinius ritualus ir senąsias mitologemas bei ideologemas, kurių vietoj gan greitai atsirado naujosios. (...) svarbiausia surasti „teisingus“ žodžius ir „teisingą“, jokių abejonių nepaliekančią tabuistiką“ (Donskis 1994; 224).

Esminius skirtumus tarp klasikinės vakarietiškos modernybės bei sovietinio jos varianto lemia „privilegiuotas stebėjimo taškas“ (Gellner 1993; 88) – pirmuoju atveju jį atliepia Prancūzų revoliucijos įkvėpta, švietėjiška humanizmo ideologija besidangstanti buržuazija, antruoju – modernistinėmis tiesos, progreso, gėrio idėjomis bei marksistiniais argumentais ginkluotas proletariatas. Būtent šio privilegiuoto stebėjimo taško slinktį bei modernistinės retorikos ginklų perdavimą iš vienu rankų į kitas tautinio atgimimo laikotarpiu mini V. Rubavičius:

„Juk ir tie keli buvę mūsų disidentai šiuo metu stebina savo totalitarine visažinių teisuolių mąstysena, kada net krikščionybė pasitelkiama, norint išaukštinti save ir nesigėdijant pasmerkti visus kitus. <...> Smerkimo patosas liudija, kad atsivertėliai ir dalis disidentų yra persmelkti totalitarizmo dvasios, ir demokratija jiems yra galimybė įtvirtinti „atvirkštinių totalitarizmą“ (Rubavičius 1997; 79).

Modernizacijos sklaidą Lietuvoje apibūdina *dviguba modernybė* – čia buvo įgyvendinti, ar bandomi įgyvendinti, du modernybės projektai: socialistinė modernybės versija bei tautinė romantizuota vakarietiškos modernybės versija. S. Meštrovičius savo išsamioje studijoje apie Jugoslavijos žlugimą bei karinius konfliktus Balkanuose teigia:

„Tuo metu, kai vadinamasis Vakarų pasaulis – Vakarų Europa ir Šiaurės Amerika – skelbė modernybės mirtį bei postmodernios eros pradžią, Rytų Europa ilgėjosi tiesos ir kūrė antrą – mistinį – modernybės variantą. <...> pastangos eksportuoti demokratiją bei laisvosios rinkos institucijas į komunistines šalis buvo ne kas kita, kaip *pastangos pakeisti mirusių sistemą mirstančia sistema*.“ (Meštrovič 1994; 17, 59–60).

Po dviejų modernybių: postmodernusis galios ir tiesos režimas Lietuvoje

1990 m. tautinio atgimimo metu sovietinį modernybės modelį pakeitė kita – tautinė, šiek tiek romantizuota ir mitologizuota – modernybės versija.

Pasak S. Meštrovič, *mirusi sistema pakeista mirstančiaja*, ir gan greitai, apie 1993 m. ima ryškėti tautinės modernybės išsekimo ir nuvertėjimo ženklai. Įtariai peržiūrimos ideologizuotos reikšmių ir simbolių sistemos, ryškėja nepasitikėjimas dominuojančių reikšmių struktūrų tariamu objektivumu ir formuojasi simuliacinė retorika.

1993 m. aktorius Remigijus Vilkaitis, tariamai kandidatodamas į LR Prezidento postą, organizuoja simuliacinę parašų rinkimo akciją – į susitikimą su rinkėjais atvyksta 1978 m. laidos „Zaporožiečiu“, su gausia rokerių palyda, vaišina minią pigiomis bandelėmis, sovietiniais laikais kainavusiomis 3 kapeikas (Medelis; 2002). Surinkęs reikalingą piliečių parašų skaičių, R. Vilkaitis pasitraukė iš žaidimo – nebuvo užsiregistravęs kaip oficialus kandidatas į LR Prezidento postą. Vienas iš svarbiausių tekstų Lietuvos viešojo diskurso analizėje yra R. Vilkaičio rinkiminė kalba, kurioje pirmąkart išryškėja naracinė

schema, vėliau sistemingai atsikartojanti nusivylimo, netikėjimo, nihilizmo diskursuose:

„Bičiuli, ir toliau tave šildys ir šaldys, tavo maistą pigins ir brangins, bandys siundyti vieną ant kito, atiminės ir dalins, bandys įsiteikti ir papirkti <...>.

Visa tai bus daroma labai rimtai, baisiai rimtai, laikas nuo laiko vadinant blogį gėriu, netgi sukuriant mokslus ir didžiausias teorijas, kodėl vieni žmonės geresni už kitus. Tik taip mus galima valdyti. Tik taip mus galima suskaldyti ir nugalėti. Suerzintus, piktus ir pavargusius, ir negalvok, kad šitaip tik Lietuvoj <...>.

Bet tu nepyk: dirbk, mokyk vaikus, valgyk, nešk rytais pieną į pieninę, ilsėkis, kai būsi pavargęs, glauskis prie panašaus į save <...>... Bus sunku, ir jeigu niekaip nebus galima apsiginti, tai tu juokis. Iš visko: kvailumo, pasipūtimo, iš savęs, nes visas ydas, kurias tu turi – turi ir tavo valdžia <...>. Juokis, tai nekainuoja. Nepyk! Bet jeigu ir šitai bandytų atimt ir uždraust, tada ginkis! Tu gyvenai tiktai kartą. Tu vienintelis. Tu nepakartojamas...“ (Medelis 2002).

Šioje kalboje išryškėja *pagrindiniai naraciniai fragmentai*, kuriais remiantis vėliau bus konstruojamos pasipriešinimo, nepritarimo dominuojančiam diskursui naracijos:

1. *Nekintantis amžinas valdančiųjų struktūrų blogis* („atiminės ir dalins, bandys įsiteikti ir papirkti <...>“);
2. *Amžina simuliacija* („baisiai rimtai, laikas nuo laiko vadinant gėrį blogiu, netgi sukuriant mokslus ir didžiausias teorijas“);
3. *Nepasitikėjimas metanaracijomis* („tu nepyk <...>; tu juokis. Iš visko: iš kvailumo, iš pasipūtimo, iš savęs <...>“).

Kaip nurodo B. Leščinska, „U. Eco postmodernizmą vadina pakartojimų amžiumi. Terminą „serialumą“ jis (U. Eco) siūlo suvokti kaip platesnę kategoriją, „pakartojimų meno“ sinonimą. <...> Serijoje naudojama tam tikra situacija ir apibrėžtas pagrindinių herojų ratas. Ir nors pasakojimo schema nesikeičia, šalutiniai veikėjai privalo sudaryti išpūdį, kad kita naujoji istorija skiriasi nuo buvusiosios. Šiam tipui priklauso įvairūs TV žanrai, pavyzdžiui, „muilo operos“. Žiūrėdamas *seriją* žiūrovas mano, kad jį džiugina

pasakojamos istorijos naujumas, o iš tikrųjų malonumą jam teikia *tos pačios naracinės schemos sugrįžimas*. Serijos patenkina mūsų infantilų poreikį pasiguosti identiškais sugrįžimais. <...> Poetiškai kalbant, džiugina amžinųjų vertybių pastovumas, kalbant Eco terminais – žiūrovai tikisi savo lūkesčių išsipildymo“ (Leščinska 1998; 50).

Būtent tokios naracinės schemos pagrindai išryškėja R. Vilkaičio rinkiminėje kalboje. Vėlesnio laikotarpio ironijos, simuliacijos, nihilizmo naracijos yra pagrįstos iš principo ta pačia schema. Nors veikėjai ir aplinkybės sukuria tariamo naujumo išpūdį, iš tiesų *malonumą teikia tos pačios naracinės schemos sugrįžimas*.

Nuolatinis nekintantis valdančiųjų struktūrų blogis, bet kuri ideologija, kaip simuliacija ir nepasitikėjimas, kaip neišvengiama duotybė, – būtent šių archetipinių lūkesčių išpildymu pagrįstas naujųjų simuliacinių diskursų populiarumas. Žurnalo *Veidas* politinės satyros siužetai, TV laidos „Radijo Šou“ bei „Dviračio Žinios“, J. Erlicko eseistika dienraštyje „Lietuvos Rytas“, šalia kitų žiniasklaidos projektų, sėkmingai komerciškai eksploatuoja šiuos lūkesčius bei *patenkina infantilų visuomenės poreikį pasiguosti identiškais sugrįžimais*.

1993 m. žurnalas *Veidas* pradeda politinės satyros tradiciją. Žurnalo 13-ame puslapyje (pažymėtame bloge lemiančia skaičiaus „13“ simboliška) publikuojama politinės satyros rubrikos – šaržai, dramos, eseistika, poezija ir kt. J. Žabaitės „Provincijos anekdotuose“ Lietuvos politinis gyvenimas redukuojamas į bereikšmių simbolių visumą:

„Gulėjo kartą užsienio reikalų ministras Palangos paplūdimy ir deginosi saulėje, nes norėjo atrodyti gražesnis, negu buvo iki tol. Staiga stipriai užkaitino saulė ir užsienio reikalų ministro žandenos ėmė svilti. Žandenos buvo riebios ir taukuotos (drįstu priminti, kad tais metais Lietuvoj nebuvo karšto vandens). Griebėsi užsienio reikalų ministras už žabų ir ėmė šaukti – pagalbos, pagalbos!!! Subėgo gel-

bėjimo tarybos iš moterų paplūdimio, bet jau buvo per vėlu“ (Žabaitė 1993; 13).

13-ajame puslapyje, greta „Provincijos anekdotų“, publikuojamas „Skyrelis iš „Šėpos“ archyvo“, „Senelio Benzelio pasakos“, D. Mušinsko „Barnabo Aurelijaus sapnai“, R. Granausko sugrįžimai į poeziją; o per kovo 11-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną – tarp Lietuvos politinio gyvenimo parodijų subtiliai iškalbingai įterpiama rusų absurdo literatūros klasika – Daniilas Charmsas:

„Puškinas labai mėgo mėtytis akmenimis. Būdavo, kai tik pamato akmenis, tai išsyk ir puola jais mėtytis. Kitąsyk žiūrėk – stovi raudonas visas, rankomis mosuoja, akmenimis mėtosi – tiesiog siaubas“.

Daniilo Charmso Puškinas, kaip ir J. Žabaitės užsienio reikalų ministras, čia simbolizuoja nuo bet kokios prasmės išvaduotą simbolį, *tiesiog* nesąmonę, absurda, groteską bei kitus nenuspėjamo ir beviltiško gyvenimo siaubus.

Tais pačiais metais, lapkričio 19 d. eteryje, pasirodo humoro bei politinės parodijos laida „Dviračio žinios“²; kurios kritikos bei parodijos objektas – Lietuvos valstybė, valstybingumas ir valdžia. Kaip teigia patys laidos autoriai: „Laida, turime prisipažinti, gimė iš pykčio. <...> nuolat lipame valdžiai ant kulnų“ (Rinkevičiūtė 1995; 54).

„Dviračio Žinios“ nėra vien įprastinė humoro laida, – tai politinio humoro laida, galima sakyti, opozicinė laida, besidominti tik politiniais nesusipratimais, nesąmonėmis, žiūrinti į valstybę bei valstybingumą pro padidinamą stiklą ir parodijuojanti, hiperbolizuojanti šios struktūros pažeidimus. 1996 m. kovo 11-ąją, Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, „Dviračio Žinios“ pristatė dvi audio kasetes su laidos produkcija:

„Buvo pasidžiaugta, kad naujo produkto pristatymo proga valstybės institucijos nusprendė iškelti vėliavas. Valandos trukmės kasetės apima istorinį

² Laidos pavadinimas laikui bėgant keitėsi – „Dviračio Šou“, „Dviračio Žygynios“, „Dviračio Žinios“. Tačiau buvo išlaikyta iš esmės vieninga koncepcija; šiame straipsnyje čia ir toliau vadinama tiesiog „Dviračio Žinios“.

1993–1995 metų laikotarpį, kai (pasak kasetės autorių), „Dviračio Šou“ augo ir tvirtėjo kartu su Lietuvos valstybingumu. *Deja, nuo 1994 m. vidurio auga ir tvirtėja tik laida, o valstybingumas – stabilizuojasi* („Dviračio Šou“ šventė su tautinėmis vėliavomis 1996; 26).

2002 m. sėkmingas laidos vedėjo V. Šerėno kandidatavimas į LR Prezidento postą verčia ironiškai apmąstyti įžvalgią 1996 m. frazę – parodija ir satyra, buvusi politinės realybės iškreiptu atvaizdu, augo ir tvirtėjo, kol pranoko pačią politinę realybę, galiausiai ėmė pastarajai nurodinėti; dar daugiau – sumanė *save pačią* pateikti kaip *socialinę tikrovę*.

Juodoji diena, sukėlusį krizę tautinės modernybės ženklų ir simbolių ekonomikoje, buvo 1995 m. lapkričio 10 d. Tą dieną TV eteryje pirmąsyk pasirodo laida „Radijo Šou“. Kaip teigiama dienraščio „Lietuvos Rytas“ savaitės aktualijų apžvalgoje, „praėjusią savaitę per 20 minučių buvo sulaužytas arba bent pabandytas sulaužyti rekordinis skaičius lietuvių tabu“ (Gudavičiūtė 1995; 34).

Laidos autoriai Algis Ramanauskas Greitai bei Rimas Šapauskas per savo kuriamus personažus – senį Albiną, lenką Zbignevą, baltarusį Slaviką ir kt., – ciniškai dekonstruoja sakralizuotas simbolines reikšmių struktūras, išjuokdami idealus, idealizmą ir ideologijas, – panašiai kaip Diogenas, viešai šlapindamasis Atėnų turguje, metė iššūkį sustabarėjusiam idealizmui (Sloterdijke 1999; 190).

Laidos koncepciją puikiai iliustruoja pokalbis su laidos vedėju ir jos idėjiniu lyderiu A. Ramanausku–Greitai, išspausdintas dienraštyje „Kauno diena“ 1996 m. vasario 17 d., kitą dieną po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės minėjimo:

„Lietuvoje daugybė garbinamų žmonių, kurių to neverti. Pavyzdžiui, tokia yra rašytoja Žemaitė. Daugelis žino, kad tai buvo labai netalentingas žmogus, gal net grafomanė. <...>. Jos nelaimė yra ta, kad ji brukama per prievartą.“ (Pokalbis su A. Ramanausku–Greitai 1996; 4).

Išjuokiant rašytoją Žemaitę, mokslo siekusių neturtingą kaimo moterį, dekonstruojamos

modernistinės viltys apie iš prietarų ir nežinojimo išlaisvintą subjektą; sąmoninga postmodernistinė bjaurumo estetika pasirenkama kaip maištas prieš šviečiamąjį laikotarpio naivius, išgalvotus ir prievartinius tobulo žmogaus ir pasaulio lūkesčius. S. Valiulio teigimu, „<...> lyg ir kitas įžeisto šventumo variantas – lietuviškas ‚atsigręžk rūstybėje‘“ (Valiulis 1996; 34).

1996 m. sausio 27 d. Tautos Pažangos partija viešai pareikalauja uždrausti „Radijo Šou“, į ką V. Jauniškis replikuoja: „Dar vis kai kas tebetūno simbolių nelaisvėje, ir balsu ištartas žodis ‚mėšlas‘ dvokia labiau už pačią substanciją“ (Jauniškis 1996; 34). Po skandalingojo „Radijo Šou“ debiuto, maišto atsargos išseko, prasidėjo smagi, sistemiška, komerciškai sėkminga, bet jau nieko nebestebinanti negyvų buvusios metakalbos simbolių likučių eksploatacija.

1997 m. pagrindinis šalies dienraštis „Lietuvos Rytas“ šeštadieniais, pirmuose dienraščio puslapiuose, ima spausdinti J. Erlicko skiltį „Eilėraščiai proza“. J. Erlicko tekstai, įdėti šalia vedamųjų dienraščio straipsnių, juos paneigia, šaržuota, parodijuoja ir žymi alternatyvinės ženklų ir simbolių ekonomikos, alternatyvinio socialinės tikrovės interpretavimo galimybę. Prisidengus iš pažiūros nekalta ironijos ir humoro forma, tokia įtaigia dėl savo nemoralizuojančios kilmės, formuojasi agresyvi ir savarankiška hipertikrovė, kuri parodijuoja socialinę realybę ir vadovaujasi formaliai logiškais, tačiau realiai absurdiškais dėsniniais.

Eilėraštis „Saugumo technika“ bando simboliškai spręsti prieštaravimus tarp dominuojančios ir dominuojamosios grupių, simuliuodamas tam tikrą sprendimą:

„Jie dideliu greičiu susiduria su įstatymais, ir nieko! Sveiki gyvi!/Todėl, kad vairuoja Lietuvos valstybę prisisegę saugos diržus./Mąstau: o jeigu mes – nelyginant Viduramžių riteriai širdžių damoms – prisegtume jiems ir doros diržus?“ (Erlickas 1998a; 1).

Eilėraštis proza „Mįslė“ pačius Seimo ir Vyriausybės narius paverčia simuliacinėmis figūro-

mis, kurioms, anot J. Baudrillard'o, tikrovė yra nesvarbi, o faktai – niekingi:

„Eina per ugnį – nesudega./Eina per vandenį – neskęsta <...>/Kas tai?/Sakai – šešėlis./Nejaugi Seime ir Vyriausybėje – šešėliai?“ (Erlickas 1998b; 1).

Formuojama tam tikra politinė hipertikrovė, be referencijos ir be adresato, grindžiama politiniu nepasitikėjimu, bet kartu vis labiau savi-referentiška:

„Klausi: kuo skiriasi politinis lavonas nuo paprasto?/Paprastas tik vieną vienintelį sykį lekia tuneliu ir jo gale regi šviesą, kurios gyvas būdamas niekada neregėjo./O štai politinis tunelio gale šviesą regi kasdien./ Tad ar jis tupi tunelyje todėl, kad mėgsta šviesą?/Ar šviesa Lietuvos sąlygomis įmanoma tik tunelio gale?/Ir kas būtų, jei tunelio nebūtų?/Tai didžiausios XX amžiaus mįslės“ (Erlickas 2000b; 1).

Simuliacinė retorika pasiekė apogėjų, kai 2002 m. rudenį savo kandidatūrą į LR Prezidento postą tiesioginiame humoro laidos „Dviračio Žinios“ eteryje iškėlė klaidos vedėjas V. Šerėnas. V. Šerėnas, surinkęs reikalingą rinkėjų parašų kiekį, buvo užregistruotas kandidatu į LR Prezidento postą, oficialiai paskelbiama, kad kandidato V. Šerėno rinkiminė programa bus transliuojama laidos „Dviračio Žinios“ metu. „Vytauto Šerėno rinkimų programos nuostatos transliuojamos LNK kanalu nuo pirmadienio iki ketvirtadienio, po 20 valandos,“ skelbiama Lietuvos Naujienų Agentūros ELTA tinklapyje www.elta.lt.

Laidos metu, sėkmingai naudojantis socialiai reikšmingais simboliniais ištekliais, kuriamos simbolinės reikšmių struktūros, kurioms nekeliama jokie referentiškumo reikalavimai, vykdoma nevaržoma simbolių eksplozija. Iš esmės vien tik parodijuodamas, imituodamas ir simuliuodamas esamą galios santykių sistemą, V. Šerėnas surinko 7, 75 proc. rinkėjų balsų ir tapo ketvirtu iš 17 kandidatų į LR Prezidento postą.

Per Lietuvos Radijo eterio laiką, skirtą kandidatų rinkiminėms kampanijoms pristatyti, transliuojamos V. Šerėno ir „Dviračio Žinių“ grupės politinės satyros. Vienas pavyzdžių – „Dviračio žinių“ veikėjos Zitos iš Mažeikių (aktorė K. Kazlauskaitė) daina „Bob'elis“:

Nu nieko sau, ir Uoka čia / buldozerį paliko Gedimino prospekte, / pas Zuoką.

Matulevičius sublogęs toks, oi ne, čia jo bratanas Vytautas, o ten šypsosi / Cicino geriausias draugas Algiukas.

Kaip čiotka, jeigu būtų Adamkus su Kuoliu, Paulauskas su dama ir Paksas pėsčiomis,

Užsuktų Andriukaitis su daina linksma, vargšelis.

O žinot kandidatai, aš būsiu vėl pirma, nors Gentvilas jau skuba su savo bokalu;

Bobelis ambasadoj ieško pažymų, vargšelis

O Prunskienei netinka šukuosena šita, / Butkevičiui reik nusipirkti naują treningą / „Adidas“

Šustauskas išgyvent negali jau be džipo / Petraitis teisme užtruko, vis neaišku jam, / kodėl jo taip nemyli / šitie lietuviai

Kaip čiotka, jeigu būtų <...>.

Pilvelis kaip Pilvelis, užmigo vėl kampe, / Šerėno tyros akys žvelgia į mane / protingai /

Veselka koks vyriškis bet kas gi man iš to, / Kandidatai galioja labai trumpai, / kaip toks kefyras.

Kodėl visuomenėje atsiranda tokios diskursyvos praktikos? Pirmiausia tai simbolinis atsakas. Rinkėjų vardu per visą rinkiminę kampaniją politinio nepasitikėjimo supriešintoje visuomenėje į prezidento postą kandidatuoja 17 kandidatų; konkuruojančios, alternatyvios naracijos, nevaržoma simbolių eksplozija, į rinkėjo atmintį įsirėžiantys pavieniai fragmentai (Gentvilas sėjamas su bokalu, Šustauskas su džipu ir t. t.). Antra, tai išreikštas nepasitikėjimas dominuojančių politiniu diskursu, jo nureikšminimas, parodija ir simuliacija. Simuliacija, kaip paradigminis postmodernybės požymis, jau nebėra paraštinė veikla; simuliacinė retorika paviešinama, dar daugiau, ji išsakoma remiantis galios padėtimis: *simuliacija tampa institucionalizuota*, o visa galios santykių sistema suvokiama kaip visuminis kičas, paženklintas netikrumo.

R. Scruton teigimu, „<...> paskutinis modernizmo pasispardymas buvęs postmodernizmas – preventyvinis kičas, kai nuo popkultūros ginamasi tampant jos sąjungininku, kai kičas gaminamas nesąmoningai, suvokiant, ką darai, kuriant ne kičą, o „kičą“, tuomet tai ne chaltūra, bet Andy Warholas. <...> Modernizmo jaukinimas ir žabojimas baigėsi abstrakcionizmu ir instaliacija – iš rėmų išlipusiu menu, kuris

užėmė vietą, kurioje derėtų būti gyvenimui“ (Scruton 1998; 82).

Vienas iš V. Šerėno rinkiminės kampanijos pažadų buvo planas „3D“, t.y. įsipareigojimas aprūpinti tautą pigia duona, dešra ir degtine. Jei nuo kičo ginamasi kuriant „kičą“, tai V. Šerėnas, ko gero, yra postmodernios politikos Andy Warhol'as, o programa „3D“, pritraukusi 7,5% elektorato balsų, prilygsta nebent postmodernistinei Andy Warhol'o „Campbell's Soup“ – Campbell's sriubos skardinių pakuočių kompozicijai. Duona, degtinė ir dešra pateikiama kaip politinė programa, kaip kad skardiniai Campbell sriubos indeliai pateikiami kaip meno objektas – tipiškas postmodernistinis iššūkis.

Parodija ir satyra veržiasi iš diskurso užribių, įsitvirtina viešojoje diskursyvioje erdvėje, tampa vis labiau savireferentiška ir galiausiai ima diktuoti naujus viešojo diskurso normatyvinius reikalavimus.

2002 m. balandžio 1 d. „Dviračio Žinių“ su rengtoje kasmetinėje „Auksinių svogūnų“ ceremonijoje, kurios metu Lietuvos politikams bei visuomenės veikėjams už jų nekorektiškus, nederamus poelgius ir pasisakymus įteikiami „Auksinio svogūno“ apdovanojimai, geranoriškai ir aktyviai dalyvavo ir patys politikos atstovai: sakė kalbas, tapatinosi su juos parodijuojančiais personažais, kartu su populiariais dainininkais pagal žinomas melodijas improvizavo politikos aktualijų tema. Kaip teigia R. Rastauskas:

„Stebėdamas šiųmetinę (2002 m.) „Auksinių svogūnų“ teikimo ceremoniją, <...> pagavau save naujos sąmokslų teorijos prieigose. Tą eretišką mintį (kantrybės, bičiuliai, kantrybės) įkvėpė laureato Audriaus Siaurusevičiaus ten pat išsakytą visų su visais bendravimo *after hours* (liet. po darbo) apologija: prie (ir ypač – po) brendžio Lietuvoje išnyksta bet kokia takoskyra tarp ideologijų, partinių įžadų ar seksualinių pakraipų. Visus sieja senas kaip pasaulis simpatijos principas, kurį dar praeitame amžiuje išrado ir užpatentavo anglų romantikai. Malonus žmogus – štai raktas nuo kambario, kuriame padėti pinigai, durų. Tas simpatija pagrįstas malonumo principas Audriui Siaurusevičiui, be abejo, visų pirma reiškia šou biznio, didžiojo sporto ir politikos ryklių broliavimąsi (seserys ten, regis, atlieka staisčių vaidmenis). Tiksliau – naujo elito formavi-

maši asmeninės simpatijos pagrindu. Tai, neslėpsime, ne tiek lobizmo, kiek supersnobizmo lyga. *Ne veltui kai kurie futurologai politinį Lietuvos ateities žemėlapią mato kaip totalinį teatrą rinkėjams mulkinti*. Iš tikrųjų, kraštą valdys tusovkė (liet. tūsas), todėl politikai taip geidžia naujosios bohemos balsų, o pastarieji, provincijos erdvėje užblokuota, dažnai embrionišką savąjį meninį ego tegali patenkinti tik prisišlieję prie galingųjų. Trumpai drūtai – tokio teatro užuomazgas ir matėme „Auksinių svogūnų“ teikimo ceremonijoje“ (Rastauskas 2002; 16).

R. Rastausko minimas *totalinis teatras rinkėjams mulkinti*, kaip ir J. Baudrillard'o aprašytas Disneyland'as, – minitiūrinis socialinis mikrokosmas su plėšikais, pionieriais ir *future world*, saugus ir puikiai surežisuotas, tiesiog *idealus simuliacinės tvarkos projektas*: smagus politinis Disneylandas, kurio sėkmingas funkcionavimas grindžiamas simuliuojamu anksčiau minėtų archetipinių lūkesčių išsipildymu. Besišypsantys valdžios atstovai išpažįsta savo netobulumą; išnyksta apsimestinės perskyros tarp dirbtinai simuliuojamų ideologijų, o galiausiai – bendrai švenčiamas visų nepasitikėjimas visais.

Kuo grėsminga simuliacija, kur slypi jos pavojai? Kaip teigia J. Baudrillard'as, „Simuliacija <...> visuomet leidžia daryti prielaidą, kad ne tik tai, ką ji simuliuoja, bet ir pati tvarka ir įstatymas galbūt tėra simuliacija“ (Baudrillard 2002; 29). Galios santykiai giliai užmaskuojami, ištirpdomi simuliacinėse diskursyvinėse praktikose, ir tampa neapčiuopiami, neprieinami ir nepažeidžiami. Nihilistinė sistema „<...> gali viską, net ir tuos, kas ją neigia, gražinti atgal į indiferenciją“ (Baudrillard 2002; 186). Simuliacinėje kultūroje nelieka vietos protestui nei tragizmui, jis paverčiamas realybės šou dalimi. D. Kuolys mini tokį atvejį:

„Štai minint dešimtasias Lietuvos valstybės atkūrimo metines šalies prezidentas pasiūlo surengti mokinių rašinių konkursą „Kokioje Lietuvoje norėčiau gyventi“. Vaikinukas iš Žemaitijos kaimo aprašo savo Lietuvą: pasakoja, kaip nesyk traukęs iš kilpos pasikarti norėjusį tėvą, bet vienąkart to padaryti nespėjęs; kaip kas rytą svarstąs, ar paskutinį litą neštis į mokyklą pietums, ar palikti motinai pagirioms <...>. *Visuomenė iš pradžių kiek sutrinka, bet su netikėtu iššūkiu puikiai susitvarko*. Rašinių išliapsina vertintojų komisija. Dar daugiau – ji išspausdina vie-

nas kultūrinių savaitraščių. Prezidentūros baltojoje menėje vaikinukui paspaudžia ranką ir paploja per petį pats prezidentas. Renginys tikrai įspūdingas“ (Kuolys 2003).

Iš modernistinių suvaržymų išsilaisvinusiai, metadiskursais netikinčiai visuomenei subtilūs nureikšminimo mechanizmai neleidžia išsiveržti iš nuolatinės indiferencijos – nepritrimo, nusi-vylymo, bejėgiško apmaudaus pykčio diskursai, bandantys prasiveržti į viešojo diskurso erdvę, akimirksniu paverčiami dar vienu autentišku ir stilingu šou, postmodernistiniu požiūriu, sveikintina vertybe.

„Prasmei nebelieka vilties. Ir, be abejonės, tai gerai: juk prasmė mirtinga. Tačiau tai, kam ji efemeriškai viešpatavo, ką ji manė likidavusi įtvirtindama Šviečiamojo amžiaus viešpatiją, t.y. regimybės, – jos yra nemirtingos, nepažeidžiamos, neįkandamos nei prasmės, nei neprasmės nihilizmui. Štai čia ir prasideda gundymas“ (Baudrillard 2002; 187). Ir 7,5 proc. sugundytų piliečių balsuoja ne už laikiną ir mirtingą partijų lyderių tiesą, o už neįveikiamą, nepažeidžiamą Vytauto Šerėno regimybę.

Ir, kaip pažymi J. Baudrillard'as, „<...> nihilizmas nebesidažo niūriomis, vagneriškoms, špengleriškoms, suodžių, pasaulio pabaigos spalvomis. Jį gimdo nebe dekadanso *Weltanschauung* ir ne radikali metafizika, besiremianti Dievo mirtimi bei visomis iš to darytinomis išvodomis“ (Baudrillard 2002; 181). Nihilizmas įgyja švelnų dendišką pavidalą. Kaip tikra postmodernybės ikona, jį išreiškia besišypsantis Vytauto Šerėno veidas virš raudono (*raudono – atkreipkite dėmesį į simboliką!*) švarko.

Epiloginė dalis: simuliakrų valdžioje

Lietuvoje, nuvertėjus dviem modernybės projektams, įsigali nepasitikėjimas meta kalba, ženklų ir simbolių sistemų patikimumu, ima formotis simuliacinė retorika. Politinei galios simuliavimo tradicijai pamatus padėjo R. Vilka-

tis, šią tradiciją įtvirtino ir konceptualiai išplėtojo V. Šerėnas, o V. Uspaskichas panaudojo kaip realią ir sėkmingą politinę strategiją:

„Jūs žinote, kad mūsų Aukščiausias iš ten kilęs, tai aplankiau Jeruzalę ir aš, padariau viską, ką reikia, kad būčiau dar švaresnis, valdydamas tą ūkį, kuris man patikėtas³“.

Šitaip, teisindamasis dėl savo kelionės į Izraelį, lyg apaštalas byloja naujai paskirtas LR Ūkio reikalų ministras, žiniasklaidoje pašaipiai vadinamas Didžiuoju Kėdainių Kunigaikščiu. Ir kai V. Uspaskichas *parodijuoja jį parodijuojančius* „Dviračio žinių“ personažus, galima teigti, kad prasideda *simuliacijos simuliacija*.

Politinė satyra, galios simuliacija, kadaise atspindėjusi, parodijavusi, simuliuavusi tikrovę, demaskuoja tariamą galios kalbos ženklų ir simbolių sistemų patikimumą; praėjusi šias „atvaizdo stadijas“ (Baudrillard 2002; 13), pati tampa galia ir pati save simuliuoja. Tikrovės simuliacija pakeičia simuliacijos simuliacija, pati galia tampa simuliacija ir taip formuojasi tobulas postmodernios simuliacinės politikos atvejis.

Išvados

1. Postmodernybė, atsiradusi kaip reakcija į moderniosios racionalistinės pasaulėžiūros nesugebėjimą tradiciniais metodais ir kategorijomis apmąstyti naujai besiformuojančias socialines įtampas bei kritinius reiškinius, siekia kritiškai apmąstyti ir įvertinti Šviečiamosios epochos vertybes, socialinį modernybės projektą ir užsiima iš esmės tradicinių reikšmių hierarchijų, simbolių galios bei dominavimo struktūrų dekonstravimu.

2. Modernybės sklaidą Lietuvoje apibūdina dvigubos modernizacijos patirtis: 1944–1990 m. sovietinė modernizacija ir 1918–1940 m. tautinis modernybės projektas, pakartotinai bandytas įgyvendinti po 1990 metų. Dviejų modernybės projektų nuvertėjimas sąlygojo radikalias postmodernybės apraiškas Lietuvoje.

³ Citata iš rubrikos „Dienos sakiny“, dienraštis „Lietuvos Rytas“, 2005 01 28.

3. Lietuvoje tautinės modernybės, kaip vie-ningos ženklų ir simbolių sistemos, išsekimo bei nuvertėjimo ženklai ima ryškėti apie 1993 m. LR Prezidento rinkimų metu aktorius R. Vilkaitis simuliuoja rinkiminę kampaniją, žurnalas *Veidas* pradeda publikuoti politinės satyros skiltį, pasirodo politinės parodijos laida „Dviračio Žinios“. 1995 m. TV laida „Radijo Šou“ ryžtingu dekonstrukcijos veiksmu, laužydama tabu ir griaudama sakralizuotas reikšmių struktūras, likvidavo tautinės modernybės uždarus, imperatyvios ženklų ir simbolių sistemos patikimumą. Po 1995 m. prasidėjo sistemiška, vieša, normatyviškai įteisinta buvusios metakalbos parodija, jos ženklų ir simbolių eksploatacija, kuri pasiekė apogėjų 2002 m., kai parodija ėmė grasinti tikrovei V. Šerėno rinkiminės kampanijos pavidalu, kai fikcinis personažas, pasitelkęs simuliacinę retoriką, surinko 7,

75 proc. rinkėjų balsų ir tapo ketvirtu iš 17 kandidatų į LR Prezidento postą.

4. Jei Vakaruose postmodernybė suvokiama kaip estetinis ar socialinis maištas prieš modernybės vertybes ir principus, Lietuvoje postmodernybė formuojasi kaip *politinė reakcija, nukreipta prieš Švietimo epochos bei modernybės vertybes ir idealus*. Postmodernybės apraiškos Lietuvoje matomos visų pirma politinės galios bei pačios valstybės legitimavimo srityje; būtent čia pastebimas, anot J.-F. Lyotard'o, „metanaratyvinio legitimacinio aparato susidėvėjimas“, nepasitikėjimas metanaracijomis bei diskursyviųjų galios santykių simuliacija. Vakarų postmodernistai skelbia egzistencinį saugumą metafizinės nežinomybės akivaizdoje; Rytų Europos postmodernistai žengia dar toliau ir deklaruoja galimą komfortą ir saugumą politinio nepasitikėjimo ir nežinomybės akivaizdoje.

LITERATŪRA

1. Anderson Walter Truett. 1995. 'Introduction'. In Anderson W.T. *The Fontana Postmodernism Reader*. London: HarperCollins-Fontana.
2. Baudrillard, Jean. 1998a. 'Radikalūs mąstymas', *Naujoji Romuva* 3:54-57.
3. Baudrillard, Jean. 1998b. 'Tobulas nusikaltimas', *Šiaurės Atėnai*, 1998 11 21.
4. Baudrillard, Jean. 2002. *Simuliacija ir simuliaciniai*. Vilnius: Baltos lankos.
5. Bauman, Zygmunt. 1989. *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
6. Donskis, Leonidas. 1994. *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos.
7. 'Dviračio Šou' šventė su tautinėmis vėliavomis. 1995. Lietuvos Rytas 1995 03 16.
8. Erlickas, Juozas. 1998a. Saugumo technika. Lietuvos Rytas 1998 03 21.
9. Erlickas, Juozas. 1998b. Mįslė. Lietuvos Rytas 1998 03 28.
10. Foucault, Michel. 1998. *Diskurso tvarka*. Vilnius, Baltos lankos.
11. Gellner, Ernest. 1993. *Postmodernizmas, protas ir religija*. Vilnius: Prada.
12. Grigonytė- Mackevičienė, Danutė. 1990. Atviras laiškas. Literatūra ir menas, 1990 02 04.
13. Gudavičiūtė, Dalia. 1995. Už ką lėlėms kartais kerta galvas. Lietuvos Rytas 1995 12 02.
14. Habermas, Jurgen. 1991. *Modernity – an Incomplete Project*. London: Pluto Press.
15. Išliksime būdami atviri pasaulio kultūrai. 1997. *Kultūros barai* 11:5 - 8.
16. Janonytė, Rasa. 1991. 'Tarp kultūros imitacijos ir fundamentalizmo', *Kultūros barai* 11:2-4.
17. Jauniškis, Vaidotas. 1996. Manipuliavimas sąmone ir pasąmone. Lietuvos Rytas 1996 02 03.
18. Jokubaitis, Alvydas. 1994. 'Lietuvos filosofinė tradicija postmodernizmo akivaizdoje', *Naujasis židinys* 11:38-47.
19. Kavolis, Vytautas. 1991. *Epochų signatūros*. Chicago.
20. Kavolis, Vytautas. 1995. 'Centrai ir apytakos kultūros dirbtuvėse', *Metmenys* 68:22 - 37.
21. Kinčinitis, Virginijus. 1991. 'Lietuvių postmodernizmas – stilius iš niekur', *Kultūros barai* 8:4-6.
22. Kuolys, Darius. 2003. 'Apie Švietimą, laisvę ir jos fantomą', *Veidas* 28:XXX.
23. Leonavičius, Vylius, Keturakis, Saulius. 2002. Sovietinė globalioji modernybė ir globalumo – lokalumo suvokimas sovietinėje Lietuvoje. *Sociologija* 2:40-49.
24. Leščinska, Beata. 1998. 'Konvencijų žaismas K.Pendereckio operoje „Karalius Ūbas“ ir V.Bartulio operoje „Pamoka“'. *Kultūros barai* 2:48.
25. Lyotard, Jean-Francois. 1993. *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos.

26. Medelis, Linas. 2002. Senas naujas triukas. Atgimimas. www.atgimimas.lt. 2002 12 12.
27. Meštrovic, Stjepan. 1994. *The Balkanization of the West. The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*. London and New York: Routledge.
28. Radžvilas, Vytautas. 1998. 'Lietuvio tapatumas postkomunistinės tautinės sąmonės epochoje', *Kultūros barai* 2:4-6.
29. Rastauskas, Rolandas. 2002. Kitas Pasaulis: maionių žmonių klubas. Lietuvos Rytas 2002 04 04.
30. Rinkevičiūtė, Daiva. 1995. Iškilės su smokiniais ir peteliškėmis po dviejų „Dviračio Šou“ metų televizijoje. Lietuvos Rytas 1995 11 25.
31. Rubavičius, Vytautas. 1997. *Neįvardijamos laisvės ženklas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
32. Scruton, Roger. 1998. *The Intelligent Person's Guide to Modern Culture*. Duckworth.
33. Sloterdijke, Peter. 1999. *Ciniškojo proto kritika*. Vilnius: Alma Litera.
34. Šaulauskas, Marius Povilas. 1998. 'Lietuva iki ir po 1990-ųjų: apie modernizaciją ir galvojimo būdą', *Problemos* 5: 5-24.
35. Tautos pažanga pareikalavo uždrausti „Radijo Šou“. 1995. Lietuvos Rytas 1995 02 03.
36. *The Fontana Postmodernism Reader* (1996). USA, Fontana Press.
37. Valiulis, Skirmantas. 1996. Senis Albinas, žemė maitintoja ir vilkai. Lietuvos Rytas 1996 02 17.
38. Žabaitė, Jovita. 1993. 'Provincijos anekdotai', *Veidas* 27:13.

POSTMODERN EPISTEME OF POWER AND ITS OUTLINES IN PUBLIC DISCOURSE IN LITHUANIA

The aim of this article is to analyze the postmodern episteme of power and its outlines in Lithuania. Postmodern concept of power and discursive regime of truth is analyzed following the theoretical premises of poststructuralist theories by J.-F. Lyotard and J. Baudrillard. Credibility of postmodern discourse in Lithuania is being proved by illuminating and developing the concept of double modernization of Lithuania and devaluation of two projects of modernity, the soviet one and the national one. The model of national modernity replaced the devaluated model of soviet modernity in Lithuania after 1990. The national modern system of signs and symbols, inherited partly from early twentieth

century, experienced a deep crisis in approximately 1993: credibility and implied self evidence of the meta language of national rebirth has been destroyed; systematic exploitation of remains of the meta language, its signs and symbols, turned out to normative and commercially successful activity; and finally parody, former shadow of reality, overshadowed the reality itself. The postmodern discursive regime of truth and power emerged in Lithuania from the crisis of modern meta language of national rebirth.

Key words: discourse, simulation, postmodernity, power relations, domination.

Įteikta 2005 05 10
Pateikta spaudai 2005 06 28

Kauno Technologijos Universitetas
K. Donelaičio g. 20, LT-44239, Kaunas.
El. paštas: rasa.balockaite@ktu.lt